

ბიორგი ლეონიძე

სსრკ-ის ფიროსმანისა

(დღიურიდან)

5 სექტემბერი 1922 წელი

აი, რა მდიდარია ტფილისის დუქნები ფიროსმანის ნახატებით, — ეს
სია მარტო დღეს შევადგინე სადგურის რაიონში:

1. ჩუღურეთში ბეგო ეგვიეს აქვს ფიროსმანის 7 სურათი
2. 19 თებერვლის ქუჩაზე (№ 76) პატარქალიშვილს 5 სურათი;
3. ვოგზლის ქუჩაზე შავრობაშვილს . . . . . 2 სურათი;
4. მეპურეს საბჭოთა (ყოფ. ჩერქეზიშვილის) ქუჩაზე 2 სურათი;
5. სასტუმრო „ფშაველში“ . . . . . 2 სურათი;
6. . . . . : : : 10 სურათი;
7. „ავჭალის მოედანზე“ ოზმანაშვილს . . . . . 16 სურათი;
8. იქვე იმედაშვილს . . . . . 2 სურათი
9. სადგურთან მარკოზაშვილს (დუქანი) . . . . . 4 სურათი;
10. ნაძალადევის ხიდქვეშ, მალაკნის შესახვევთან 2 სურათი;
11. სოზაშვილს მალაკნის ქუჩაზე . . . . . 1 სურათი და 1 აბრა;
12. იქვე სომეხ მეპურეს . . . . . 2 სურათი;
13. იქვე, მესხიშვილის დუქანში . . . . . 2 სურათი;
14. ამას გარდა გადმომცეს, რომ გორში ფიროსმანის მეგობარს
ივან პარტნოვს რამდენიმე სურათი აქვს.
15. ზესტაფონში დუგლაძეს აქვს რამდენიმე სურათი, მასთან
ფიროსმანი თურმე მუშაობდა 1918 წელს ზამთარში (იან-
ვარ-თებერვალში).
16. დამისახელეს ფიროსმანის სურათის რამდენიმე მეპატრო-
ნე კოჯრის გზაზე, საბურთალოში, ნაძალადეგში, ორთა-
ჭალაში და თელავში.

მედრობე ოზმანაშვილი.

„ნიკალა ტანშალალი და ხმელი კაცი იყო. ძალიან ლოთი. სადაც
რასმე გააკეთებდა, საღებავის ფულს აიღებდა და იქვე „შესჭამდა“. და-
დიოდა ჩამოგლეჯილ ტანისამოსში, ჩამოფხატულ ქუდში და გატიალე-
ბულ ფეხსაცმელებში. ლაპარაკი უყვარდა. ხუთი წუთი რომ გავიდოდა,

თითო არაყი უნდა დაეღია, ღუქნებში დათვრებოდა და ქუჩებში ეძი-
ნა. არეკილი კაცი იყო. მე თითონ მედროგე ვარ და ჩვენთან ხშირად
დადიოდა. ასე 50 წლის იქნებოდა, რომ მოკვდა“.

ოზმანაშვილის (ძმის) ღუქანში ეკიდა შემდეგი სურათები:

1. ქალი კვერცხებით ხელში,
2. დაჭრილი სალდათი,
3. მოწყალების დაი,
4. მ ე ლ ა,
- 5.—6. კურდღლები,
7. დათვი,
8. ყოჩი,
9. ბავშვი ჯორზე,
10. შოთა რუსთაველი,
11. დედოფალი,
12. ქართველი დედაკაცი ბავშვით,
13. ფური ტაგანით,
14. ძროხა სარძეულით,
15. ვ ე რ ძ ი,
16. ლომი ირანისა,
17. ჟ ი რ ა ფ ი.

ვსთხოვე სურათები მოეყიდა, მაგრამ დიდათ იუარა: მე ნიკალაის
შახსოვრათა მაქვს. ფულში ვერ გავცვლიო.

გოგიტაშვილის სადალაქო (საბჭოთა № 97).

ფიროსმანის გახარებული მეგობრები შემომეხვივნენ და მესაუბრე-
ბიან. გადმომცემენ, რომ ნიკალაი უნდა ყოფილიყო კახეთიდან, მოკვდა
სამი-ოთხი წლის წინათ, არ იციან, სადა ჰმარხია, რისგან მოკვდა. ლი-
მილით მეუბნებიან, რომ ღვინო უყვარდა, ქალები ეჯავრებოდა. იყო
ზედმიწევნით პატიოსანი კაცი, მთხოვენ, მალე „ჩავაგდო წიგნში“ მისი
ამბავი. „არც იზარალებ, სულ ჩვენ დავიტაცებთო“. სადალაქოში მოთავ-
სებულა: 1. გიორგი სააკაძე, 2. ანაბაჯი, 3. ბავშვი თეფშით, 4. თამარ
მეფე და რუსთაველი, 5. ბოლნისის დღეობა, 6. შოთა რუსთაველი, 7. გი-
ორგი სააკაძე ებრძვის მტერს.

სურათების გაყიდვაზე გოგიტაშვილმაც უარი მითხრა, თუმცა მოი-
ფიქრებს, შეიძლება გაჰყიდოს. იქვე ყასაბ მარტიაშვილს უკიღია სურა-
თები: „დიდი მარხვა საქართველოში“, „კინტოს შვილი“, „ქალი ფერადი
ბუშტი“, ვყიდულობ პირველ სურათს.

გოლა ზიზინაძე (სასტუმრო „არარატი“, საბჭოთა ქუჩა № 60).

„მე მქონდა ფიროსმანაშვილის 15 სურათი. დამეკარგა. თავათ ნი-
კოს კარგად ვიცნობდი. მოვიდოდა ღუქანში, დაჰხატავდა და ატვითებდა
ღვინოზე, არაყზე. მის სურათებს ახლა უფრო გორში იპოვით. მრავალია

აგრეთვე ღრმა ღელეში, საბურთალოზე. ნიკალა იყო პატიოსანი, უბინაო, ავადმყოფი, ღარიბი. ბევრჯერ მიჭმევია საწყლისათვის დაგლეჯილი დადიოდა. უყვარდა ლექსები. საიდან იყო, ვერ ვიტყვი. გუშინაც კი მომაგონდა: „ახ, ნეტავი ჩვენი ნიკალა ცოცხალი იყოს, ამ გამონგრეულ კედელს დამიხატავდა და იათათ გამომიყვანდა მეტქი“.

სოხობაშვილი (სალხინო „ფშაველის“ პატრონი სადგურთან)

ოღონდ არაყი დაგელევენებინა და რასაც გინდა, საჩქაროდ დაგიხატავდა. მეტად პატიოსანი კაცი იყო“.

უკიდია სურათები:

1. მეწველი ძროხა, 2. ლომი ირანისა *).

ვარდო შავრობაშვილის ღუძანში:

1. „კამლადეების უბანი სოფ. სვირში“ (მე შევიძინე),
2. „დავით ზურაბიძე მარკოზაშვილი თავის აფსონებით“.

დაკარგული

31 აგვისტო, 1922 წელი.

დანამდვილებით არავინ იცის, სადაურია ფიროსშანაშვილი, ვინა ჰყავს ნათესავები და თვისტომები. მგონია არც ნათესავებმა უნდა იცოდნენ მისი არსებობა. ასეთი „დაკარგვა“ ადამიანისა ჩვენს ქვეყანაში პირდაპირ აუხსნელია.

ფიროსშანის ბოლო.

4 სექტემბერი, 1922 წელი.

მეტად მწუხარე ყოფილა ფიროსშანის უკანასკნელი დღეები. თითქმის ნახევრად შიშველი, ჩამოგლეჯილი და უბინაო, ერთი დუქნიდან მეორეში გადადიოდა. ახლა უკვე აშკარად ემდუროდა ბედს დღემდის გაუტეხელი და ამაყი ნიკალა, მხოლოდ ბოლო დღეებში მიხვდა, რომ უსიხარულოდ თავდებოდა მისი ტანჯული სიცოცხლე. ამ ხანებში მას პატრონი აღარავინ ჰყავდა. მხატვართა საზოგადოებიდან აღარ ანუ ველარ ჰხედებოდნენ. მხატვართა საზოგადოებამ ვერ შესძლო მისი ამოყვანა ქუჩის უფსკრულიდან. ეს გარემოება დღესაც აკვირებს მხატვრის მეგობრებს მდებრივ წრიდან. მათი სიტყვით, სულ მცირე იყო საჭირო, რომ ნიკალას დასასრული მწარე არ ყოფილიყო.

მაგრამ აღარც ნიკალას ჰქონია თურმე ხალისი „საზოგადოებასთან“ კავშირის დაჭერისა. საბოლოო მიზეზი „კონფლიქტისა“ იყო კარიკატურა უპასუხისმგებლო მოხალისისა, რომელიც 1917 წ. მოთავსდა გაზეთ „სახალხო ფურცლის“ დამატებაში. ამ კარიკატურამ თურმე საშინლად გაამწარა გულუბრყვილო, ეჭვიანი ფიროსშანი.

1) ორივე სურათი შემდეგ დაიღუპა (ავტ.)

— მაშ მასხრათ მიგდებენ? — ეკითხებოდა თურმე „მწიგნობარ“ მი-
კიტნებს.

ისინიც ერთი ორად უღვივებდნენ სიმწარის ცეცხლს. ვერც მათ შე-
ეძლოთ სხვანაირი განმარტება მიეცათ და უკვირდათ, როგორ მოხდა,
რომ იმავე გაზეთმა ამაზე წინაშე სრულიად სერიოზულად დაბეჭდა მისი
პორტრეტი?

უკანასკნელ ხანებში ნიკალას ვერავინ ხვდებოდა. მისი ნაცნობი მი-
კიტნები მიამბობენ, რომ ბოლო წელიწად-ნახევარში ნიკო გაჰქრა, რამ-
დენჯერ მისი პოვნა დაგვჭირდა, ველარ ვიპოვეთო. თებერვალში, ზესტა-
ფონში ვილაცა დუგლაძესთან უმუშავნია.

სიკვდილის წინა კვირებში თავის კერას—ვოგზლის რაიონს და-
უბრუნდა, სადაც მალაკნების ქუჩაზე ვინმე აბაშიძისაგან იშოვნა პა-
ტარა სამუშაო. აქ მოუსწრო სიკვდილმა (მის მოხატულ დუქანში ეხლა
კერძო ხალხი სცხოვრობს. კედლებზე კიდევ მოსჩანს ხომალდები თეთრი
იალქნებით).

ფიროსმანის უკანასკნელი დღეების მოწმე — მეჩექმე არჩილ მაისუ-
რაძე, რომელიც 24 აგვისტოს გავიცანი, მომიყვა მის საშინელ ცხოვ-
რებას:

„ერთად ერთი პატრონი მე და ვიყავი, მაგრამ თავათ წვრილშვილს
და უფეხოს, რა შემეძლო? ამას დაუმატეთ ისიც, რომ ნიკალასთანა კა-
ცისტვის დახმარების აღმოჩენა მეტად ძნელი იყო. ამაყი, მოხატრებული,
ის არ მიიღებდა არც ფულს, არც შეგზავნილ კერძს. მაგრამ ტკბილი
სიტყვით ბოლოს დავიახლოვე და ისიც შემეთვისა. ბევრი რამ ვიცი მის
ცხოვრებიდან, მისივე ნათქვამით. გთხოვთ, როდისმე თავისუფალი დრო
მოიგდოთ ხელში და ჩემთან მობრძანდეთ ყველაფერს გაამბობთ.

ოთხი წლის წინათ (1919 წ.), როცა მე ამ სახლების მოურავი ვიყავი
(მალაკნის ქ. № 29), ნიკალა აქვე, აბაშიძის დუქანში ჰხატავდა-სურა-
თებს. უკანასკნელად, სმისგან ავად გამხდარიყო და თითქმის ნახევარ
გონებაზე მყოფი ბნელ საკუჭნაო-სარდაფში დაწოლილიყო ცივ მიწაზე.
ორი-სამი დღის შემდეგ შემთხვევით ჩაველი შიგ და თითქმის წყვდიადში
წავაწყდი. ვილაც მწარედ კვნესოდა. მე შევკრთი და შევძახე:

— ვინა ხარ?

— მე ვარ! — გაისმა კვნესით და ხმაზედ მაშინვე ვიცანი ნიკალაი.
მან კი ველარ მიცნო. მხოლოდ ძლივს მოახერხა რამდენიმე სიტყვის
თქმა: — ცუდათ გავხდიო, სამი დღეა აქ ვწევარ და ველარ ავდექიო.

მე მაშინვე ეტლი მოვიყვანე და რაკი თითონ არ მეცალა, ეტლში
ჩაუჯდა განსვენებული ილია ანდრეას ძე მგალობლიშვილი და წაიყვანა
მიხეილის თუ არამიანცის (არ ვიცი) საავადმყოფოში. ეს კია, საწყალი
დღე-ნახევარში გათავებულიყო“.

შემდეგ არჩილ მაისურაძემ ჩავიყვანა პატარა სარდაფში, სადაც ჩვე-
ულებრივ მდგმურები შეშას ან ნახშირს ინახავენ. სარდაფი ერთ-ნა-
ხევარი კვადრატული საყენის მოცულობისა იყო. საფლავივით ბნელი

და ნავაგით სავსე. როცა ასანთი გავკარით, საშინელი შმორის სუნია გვეცა. ირველივ ეყარა აგურის ნატეხები, მავთულების ნაწყვეტები და ღორღი. აქ, ამ ადგილას, სასიკვდილო აგონიას ებრძოდა დიდი ქართველი ოსტატი, ტფილისის გენიალური მხატვარი.

რომელ წელს გარდაიცვალა ფიროსმანი?

არჩილ მაისურაძემ დაბეჯითებით გადმომცა, რომ ეს ამბავი მოხდა 1918 წელს, ზედ აღდგომა ღამეს.

მისი სიტყვით და მრავალთა დამოწმებით, ფიროსმანი დამარხულია უპატრონო მკვდართა შორის კუკიის ნინოს სასაფლაოზე.

ფიროსმანის დაბადების დათარიღებისათვის.

7 ოქტომბერი, 1930 წელი.

როდის დაიბადა ფიროსმანაშვილი?

მისივე დის ფეფე ბარამაშვილის ცნობით, ნიკა დაბადებულა 1866-
თუ 1867 წელს¹.

უმრავლესობა მისი ნაცნობებისა და მეგობრებისა თავის წლოვანებასთან „შედარებითი“ მეთოდით მიმტკიცებენ, რომ ფიროსმანი 1858—1859 წლებში უნდა დაბადებულყო (დიმიტრი ალუღიშვილი, ოზმანაშვილი, ბეგო ეგვივი, გოლა ჭიჭინაძე და სხვები). იმავე თარიღს გვიდასტურებენ ფიროსმანის ხელში გაზრდილი მოქ. სოლომონ ხინუალამოვი. მისი ცნობით, 1882 წელს ნიკო 23—24 წლისა იყო.

დაბადების თარიღის საბოლოო დადგენისათვის მე მივმართე მირზანის ეკლესიის „მეტრიკულ ამონაწერების დავთარს“, 1860—1872 წლებისას, მაგრამ ამ წლებში ნიკოს დაბადება არსად არ არის მოხსენებული²).

აი ეს ამონაწერები, სადაც დასახელებულია რამდენიმე სხვა ნიკო ფიროსმანაშვილი (მირზაანში მთელი უბანი ფიროსმანაშვილებისა) და არა მხატვარი, შვილი ასლანისა და თეკლესი.

1. ნიკოლოზ ფიროსმანაშვილი: დ. 1860 წ.

დედა: ირინე აბრამის ასული მამა: დავით ძე ზაქარიასი.

2. ნიკოლოზ ფიროსმანაშვილი: მამა: ზაქარია გრიგოლის ძე დედა: ბარბარე გიორგის ასული. დაიბადა: 1869 წ. აგვისტოს 5-ს.

3. ნიკოლოზ ფიროსმანაშვილი: მამა: დიმიტრი ივანეს ძე დედა: თამარა გიორგის ასული დაიბადა: 1871 წ. 27 ივნისს.

4. ნიკოლოზ ფიროსმანაშვილი: მამა: სვიმონ დიმიტრის ძე დედა: ატატო ბასილის ასული დაიბადა: 1872 წ. 20 იანვარს.

ამნაირად, მხატვრის ნიკოლოზ ასლანის ძე ფიროსმანაშვილის დაბადება არა სჩანს 1860—1872 წლებში. მაშ რომელი წლით შეიძლება დავათარიღოთ მისი დაბადების წელი?

1) იხ. გაზ. „ბახტრიონი“, 1922 წ. № 10. ცნობა ჩასწერა შ. დადიანმა.

2) ამონაწერები დავთრიდან გადმომცა მსახ. ვ. ალუღიშვილმა, რისთვისაც დიდ დიდობას ვუხდით.

რაკა ყოველად შეუძლებელია თარიღი 1872 წლის აქეთ გადმოვწიოთ, ამიტომ სარწმუნო ხდება თარიღი, ნავარაუდევია მისი მეგობრებისა და მით უმეტეს მოქ. ხანკალამოვისა, რადგან მან, როგორც ინტელიგენტმა, დოკუმენტალურად იცის თავისი „სასწავლებლის პერიოდი“ და სამსახურის თარიღები. თავის მოგონებაში კი ნიკოს წლოვანებას თავის თარიღებთან შეფარდებით ანგარიშობს (იხ. მისი მოგონება, ვ. ბ.-ლის ჩაწერილი. „დროშა“, 1925 წ. № 1) და რადგან „დავთარში“ ფიროსმანის დაბადება 1860—1872 წლებში არა სჩანს, ხოლო შეუძლებელია 1873 წლის შემდეგ ან 1857 წელზე/ადრე, ამიტომ 1857—1859 წლებს უნდა მივაკუთნოთ. დაახლოებით მართლდება თითონ ფიროსმანის ცნობა, რომელიც 1916 წელს მისცა მან მხატვართა საზოგადოებას: „მე ეხლა სამოცზე მეტისა ვიქნებიო“ (იხ. გაზ. „ბახტრიონი“, № 9). ამნაირად, 1922 წელს ჩვენ შევცდით, როცა ფეფე ბარამაშვილის ცნობაზე დაყრდნობით ფიროსმანის დაბადების თარიღად 1860—1868 წლები გამოვაცხადეთ (იქვე, № 10). მაშასადამე, ფიროსმანი სამოც წელს გადაცილებული მომკვდარა.

პართველ მხატვართა საზოგადოების ოქმებიდან.

მაისის 15, 1916 წ.

1. საკითხი მხატვრის ნიკო ფიროსმანაშვილის ნახატების გამოძენისა; მისი ბინადრობის აღმოჩენისა და ცნობების შეკრებისა.

გამგეობა საყურადღებოთ სცნობს ნ. ფიროსმანაშვილის ნახატებს და აუცილებელ საჭიროდ მიაჩნია მათი აღმოჩენა, შეძენა. რადგანაც საზოგადოებას ამჟამად ფული არ მოეპოვება, ამიტომ წინადადებით მიმართოს საქ. საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოებას, შეიძინოს ეს სურათები, როგორც სახალხო ნაწარმოები. მათ აღმოჩენა-შეკრეფაში გამგეობა დახმარებას აღმოუჩენს, გაიმართოს ნიკო ფიროსმანაშვილის ნახატების კოლექტიური გამოფენა.

შეიკრიფოს ცნობები, თუ სად იმყოფება ეხლა ფიროსმანაშვილი. თუ ცოცხალია, მატერიალურად დახმარება აღმოეჩინოს. მიღებულ იქნეს ზომები მისი ცხოვრებიდან ბიოგრაფიული ცნობების შესაკრებად. ამისი შესრულება დაევალოს კომისიას შემდეგი შემადგენლობით: ლადო გუდიაშვილი, იოსებ გოგოლაშვილი, მოსე თოიძე და გიორგი ზაზიაშვილი.

ოქმი მაისის 24-ისა.

ა) მოხსენება ფიროსმანაშვილის შესახებ:

ხარჯები ფიროსმანაშვილის, მოძენისა და დახმარების აღმოჩენისათვის გაწეული, იკისროს საზოგადოებამ.

გამგეობამ საყურადღებო პიროვნებად სცნო ფიროსმანაშვილი, გორც მხატვარი. ამიტომ საჭიროდ სცნო დამატებითი ცნობების შეკრება, რაც მიენდო მოსე თოიძეს და გიორგი ზაზიაშვილს.

ბ) ფიროსმანაშვილის სურათების შეკრება:

საჭიროა კოლექციისათვის რამდენიმე საუკეთესო სურათის შეძენა. სურათების დათვალიერება მიენდო მოსე თოიძეს და ალ. მრევლი-შვილს.

გ) ფიროსმანაშვილის სურათების გამოფენის საკითხი:

გამოფენის გამართვა ჯერჯერობით საჭიროდ არ იქნა ცნობილი. საზოგადოებას არ შეჰფერის ამითი დაიწყოს გამოფენის საქმე (კურსივი ჩემია. გ. ლ.)

„გრავი“

23 ოქტომბერი, 1922 წელი.

დღეს ველაპარაკე ღვინის ვაჭარ სოზაშვილს. მან, სხვათა შორის, გადმომცა, რომ თავმოყვარე ფიროსმანს გამკილავი მედუქნეები ირონიით „გრაფს“ ეძახდნენო. სწყინდათ, რომ, ღარიბი და მშიერი, სხვა ქუჩის მხატვრებივით ლუკმა პურისათვის ფეხქვეშ არ ეგებოდათ და მათ კაპრიზებზე არ იყო დამოკიდებული. პირიქით, ნიკალაის ყოველთვის ამაყათ ეჭირა თავი პირადი ღირსების შეგნებით. ხშირად ყოფილა შემთხვევა, როცა მისი დამკვეთელი-მედუქნეები ჩაერეოდნენ მის სამხატვრო საქმეებში. ის მაშინვე სტოვებდა არა მარტო ჰონორარს, სამუშაოს, არამედ თავის სამხატვრო იარაღებსაც და მთელი წლობით აღარ გაეკარებოდა იქაურობას.

აი რას მიაშობს ნიკო სოზაშვილი:

„1915 — 1916 წლებში ნიკოს შეუკვეთე დიდი სურათი რთველის დახატვა. როგორც მუშაობის დაწყებაში გამოჩნდა, ნიკოს რთველი არასოდეს არ ენახა, რადგან სოფელს ბავშვობიდანვე დასცილებოდა. სხვა გზა არ იყო, სურათი ჩემი განმარტებით უნდა დაეხატნა. მე შევატყე, რომ ასეთ პირობებში მუშაობა მეტად ეძნელებოდა, მაგრამ ხატრით უარი ვეღარ მითხრა. მუშაობა დაიწყო.“

მე ყოველ წვრიმალს ვუხსნიდი, ის ხატავდა. მაგრამ მე გადავაჭარბე. ყველაფრის დატევა მიხდოდა ტილოზე, რაც კი რთველის სურათიანობას შეეხებოდა. ამიტომ ყველა წვრილმანში ვერეოდი, ვუხსნიდი, გულუბრყვილოდ ვუწუნებდი ზოგიერთ ნაწილებს და ჩემებურად დამყავდა მისი ფუნჯი. დიდხანს მითმინა, ბოლოს, როცა ურემში შებმული ხარების ტანადობაც დაუწუნე, აიმღვრა, მრისხანედ მომადახა. „შენ რა გემოვნება გაქვს, ვაჭარი ხარ, დახლში დაჯექიო!“ და გაქანდა კარში. ორი კვირა აღარ შემოუხედიია...“

მაგრამ მხატვარს უმეტესად კომპრომისებზე წასვლა და შემკვეთლების კონტროლს ქვეშ უხდებოდა მუშაობა. ნ. სოზაშვილი გადმომცემს:

„თავმოყვარე ნიკალაი, საერთოდ ამაყი კაცი არ იყო. არასოდეს არ გაგრძნობინებდა, რომ ის კარგი მხატვარი იყო. საკუთარ თავზე ლაზარაკი არ უყვარდა. სხვა მხატვრებისაგან კი ყურები გვექონდა გამოჭედილი. ამას ვინ ჩივის, საწყალმა არც თავისი შრომის დაფასება იცოდა. მოგვიგდებდა სურათს და გვეტყოდა — რაც გინდათ მომეცით, ფულს იქვე დახლში სტოვებდა.“

მიჯდებოდა ჩემი სარდაფის კუთხეში, მოითხოვდა არაყს, მწვანის და დიდხანს იჯდა ჩუმად. ხშირი ყოფილა, დუქანში მყოფ მოქეიფეებს შეუპატიჟნიათ, სუფრის „დალოცვა“ უთხოვნიათ, ჭიქის გაწოდებით. ნიკო ერთს კი ეტყოდა ზრდილობიანად უარს, მერე თუ ჭირვეულად ჩააცივდებოდნენ, უწყენდა. მთელი წლების განმავლობაში მე ნიკო სხვასთან მჯდომი სუფრაზე არ მინახავს, ეს იცოდა ყველამ და მოკრძალებით ექცეოდნენ.“

როგორც პროფესიანალურ ლოთს, ნიკალას ყოველ დღე უნდა ესვა, ამიტომ ყოველდღეც უნდა ეხატნა, ემუშავა, რომ ღვინის ფული ეშოვნა. სოზაშვილი ამბობს: „ჩამოვიდოდა, დუქნის კარებთან დადგებოდა და კიბიდანვე ღიმილით მეტყოდა:—„რა გინდა დაგიხატო“. დუქანში ყოველთვის გამოჩნდებოდა ვინმე ერთეული, ან შეზარხოშებული კოლექტივი, მოსურნე თავის ანაკრეონტულ მომენტის აღბეჭდვისა საშვილიშვილოდ... ან თითონ მედუქნეს დასჭირდებოდა აბრის გამოცვლა, ან ჩანესტიანებული კედლის შელამაზება. ერთი სიტყვით ნიკო საჭირო კაცი იყო.“

მაგრამ სხვა მხატვრებივით ფიროსმანი ფულზე არ მუშაობდა. თავის შრომას ის სცვლიდა მხოლოდ პურსა და ღვინოზე ნატურალური წესით. მოკლედ: ერთ ღარიბ სადილზე და ერთ ჩარექა ღვინოში.

„ისევ ჩვენ თუ ვუყიდდით ხანდახან ჩვენი სინდისით საცვალს, ხალათ-შარვალს, — დასძენს მოქ. სოზაშვილი, — ღვინო და სასმელი კი გამოულეველი ჰქონდა, არ დაუჭერდით“.

მაშასადამე, „საწყალი ნიკალაი“ მუშაობის დროს უზრუნველი იყო მარტო სასმელით, რადგან მისი მომხმარებლები მტკიცედ ასრულებდნენ ძველ ქართულ ტრადიციას. ასევე იყო ძველად ჩვენში: სამეფო კარის მხატვრებიც უმეტესად ნატურით იღებდნენ თავის ჯამაგირს.

12 მარტი 1930 წ.

„ნიკალაი დღიური კაცი იყო, მუდმივი არ იყო... სმაშიც. Штучный! Постақанчик! — მეუბნება ნამიკიტნარი ალექსა ჭიჭინაძე: — ხატვაც ხელხელად უყვარდა, სმაც! დღეში ორ საათს მუშაობდა, მეტი არ შეეძლო. სიფხიზლით იშვიათად თუ ჰხატავდა. სასმელი თუ ნაკლები ჰქონდა, ნამუშევარიც ნაკლები გამოდიოდა. ფუნჯითა სჭამდა პურსა! დილიდანვე ჩამოივლიდა ღვინის დუქნებს, თუ ვის ჰქონდა დასახატი. მეც თუ გუნებაზე ვიყავი, ვეტყოდი:

— აბა, დამიხატე მცხეთა, ტყე, არაგვი, მინდორი, ვენახი... თუ პანიაში ვიყავით, კამპანიას დავახატინებდით: ეს გოჭი, ეს ქათამი, ნილი, ეს ფრთიანი ორაგული, ხილი, ღვინო; მეარღნე თავისი „ხალთაბან-დებით“.

— დარდი ნუ გაქვს, გენაცვალე, ყველაფერი შიგ იქნება, ოღონდ ერთი მანეთი მომეცი, საღებავები ვიყიდო.

მოიტანდა კვარტიანით საღებავს, სამზარეულოში გააწყობდა, წაგლე-სავდა ფუნჯზე. შემოგვხედავდა, დაღევდა. ისევ ფუნჯს წაუსვამდა, კი-დევ გადაჰკრამდა, კიდევ ფუნჯს შეატრიალებდა, სურათიც მზათ იყო. მისი ნახატის მაზანდა 1—2 მან. იყო. შევაჭრება არ იცოდა. ან ფული რათ უნდოდა? ცოტა პური, ცოტა სასმელი, ეს იყო მისი საზრდო“.

მხატვარ კირილე ზღანევიჩის დღიურიდან

იანვრის 27, 1913 წ.

დღეს დილით ჯერ გავემგზავრე მესხიშვილთან (ჩერქეზიშვილის ქ., № 70), რომლისგანაც ბავშვის პროტრეტი ვიყიდე. იქიდან ნიკოსთან წავედი. ნიკო იჯდა, ჩემს პროტრეტს ჰხატავდა. გამომკითხა ნაყიდი სურათის შესახებ. პროტრეტი დაწყებულია, ირემი უკვე დახატულია (მეორე სურათი ჩემთვის); ჯერ კიდევ დაუმთავრებელ ფონის გარდა, შესრულებულია დიდებულად.

ნიკომ პირველად კუთხეში გამიხმო და მკითხა, თუ როდის იქნება გამოფენა?

— ჩემთვის რომ სამუშაო ოთახი და ტილო მოეცათ, ერთს თვეში ათ-ხუთმეტ სურათს დავახატავდით, უფრო უკეთესს, ვიდრე მაქვს, და „შერემეტევის ბაღის“ უმჯობესსო.

შემდეგ მან დაუმატა:

— აი, ყველა ჩემს სურათებს მიფუჭებენ. მაგალითად, ამ სურათზე კურდღელია დახატული. აბა, რაღა უსათუოდ კურდღელი? მაგრამ მთხოვეს: „ჩვენი პატივისცემისათვის დახატეო“. რა ვქნა? ვხატავ, რომ არ დამემდურონ. ამნაირად ყველა სურათს მიფუჭებენ.

ჩემს შეკითხვაზე, ჰხატავდა თუ არა როდისმე ხატებს, მიპასუხა: „ხატის ოსტატი სხვაა, მხატვარი და მალიარი — კიდევ სხვა. ხატებს არა ვხატავდი, მხოლოდ ერთხელ დავხატე წმ. გიორგი. მხატვრები ასოებს აკეთებენ, ისინი სურათებს ვერა ჰხატავენო“. მერე შემომჩივლა საშინე-ლი სიღარიბე, უტანისამოსობა, შემკვეთლების სიბრიყვე და შველა მთხო-ვა. ოთახის შესახებ გამაფრთხილა, რომ მედუქნესთან არაფერი წამომც-დენოდა. „ოთახი ნათელი უნდა იყოს, აქ კი ბნელია“. როდესაც ჰხატავს, მარცხენა ხელით იჭერს მარჯვენას, რომ ძალიან ღრ აუკანკალდეს. რუსუ-ლი ლაპარაკი თითონ უსწავლია. „ვიყიდე ქართული წიგნი რუსულად გადათარგმნილიო“.

„აქ მუშაობა შეუძლებელია, ძალათ გასმევენო“. თურმე ჰქონია ერთი ავტობორტრეტი“ კარგ ტანისამოსში, ასე დახეული კი არ იყო“, მაგრამ სურათი ვიღაცას მიჰყიდა.

გუშინ მითხრა: „სურათები სხვა და სხვანაირია. შეიძლება ჰხატოს მთელი თვე ანუ მთელი წელიწადი და სახატავი კი მუდამ იქნება“. შემდეგ დაუმატა: „ძიძიშვილისეულ სურათებზე უნდა გითხრა, რომ თავად მე არ მომწონს. მე შემიძლიან უკეთესები დავხატო“.

ივნისის 28.

დილას ვიყავი ნიკოსთან. ნასვამი იყო. პორტრეტს მიხატული აქვს ხე, ირემს ბალახი. ნიკომ მითხრა, რომ ის ჩემზე გაჯავრებულია ჩემი დაგვიანებისთვის — ეხლა მიიღო შეკვეთა, რაზედაც იმუშავენ. ზედ სამი აბაზიცი ჩაიბარა. ვეკითხები: რა სამუშაოა? მიჩვენა ქუჩის ფანარი, რაზედაც წარწერა უნდა იყოს. ესეც შეკვეთაა.

— მაშ როგორ? თუ ჩვენ დაბალ სამუშაოზე არ ვიმუშავეთ, დიდ სამუშევარს როგორღა გავაკეთებთ?

უნებურად დავეთანხმე. სადილის წინ მეორედ შევიარე სარდაფში, მაგრამ ველარა ვნახე. ნიკოს ეძინა. წაველ იაქსიევთან (ბეგო ეგიევი. — გ. ლ.), რიყის ქუჩაზე, № 40. ვიყიდე ნატურმორტი 1 მან. 50 კაპეიკად, იქიდან ისევ ნიკოსთან წაველ. სარდაფის პატრონმა მითხრა, რომ ასეთ სურათში ის შაურსაც არ მისცემდა. მერე ველაპარაკეთ ნიკოზე საერთოდ. სანდრომ, სხვათა შორის, სთქვა: ნიკოს უნდოდა დაეხატა ხის ბუჩქი, ზედ ვითომ ხელები და წიგნები უნდა დაგეწყოთ, მაგრამ მე მაგიდის დადგმა ვუბრძანე. რაც შეეხება ირემს, ხეზედ მიყუდებული უნდა დაიხატოსო.

მე უპასუხე: ნიკომ ისე უნდა ჰხატოს, როგორც თითონ სურს და მისთვის ბრძანების მიცემა მე არ შემიძლიან-მეთქი.

მერე იმ სურათზე ილაპარაკეს, რომელსაც მე საჩუქრად მაძლევენ. სანდრო ყოველ ნაირად აქებდა და ამბობდა: საუკეთესო სურათი იქნება თქვენს გამოფენაზეო. სურათზე გამოსახულია ერთი თავადი, რომელსაც შეუძლიან თურმე სადილად სამი ვედრო ღვინო გამოცალოსო.

ნიკო გააღვიძეს. მოვიდა და მითხრა: მე არაქათი გამომეღია თქვენი ლოდინით, მე დილით გელოდით, თქვენ კი დაიგვიანეთო. ორი მანეთი მთხოვა. „ნატურ-მორტი“ ჰნახა: „მახსოვს, — როგორ არა, — ეს, ჩემი ერთი საუკეთესო სურათია. დავხატე ჩემთვის. არა უშავს რა, რომ პატარაა — თამამად ღირს ათი თუმანი“.

ივნისის 29.

ვიყავი დილით და პოზაში ვიდექ. ირემი მზადაა. ნიკო ბეგო იაქსიევთან უფასოდ მუშაობდა, მარტო ჭამაში გამოდიოდა (15 სურათი დაუხატა). მისი სურათები ინახება კიდევ თეთრ დუქანში, მანგლისის შარაზე, და ქალაქის განაპირა დუქნებში.

სანდრო კოჭლაშვილი მუდამ ერევა საქმეებში და თხოულობს ხან ხის, ხან ფოთლების და სხვათა დახატვას. ძლივს ვარიდებ. საერთოდ, როგორც ეტყობა, ნიკო ვერ ახერხებს რომელიმე სურათი თავისუფლად, სხვის ჩაურევლად დახატოს.

— ათი თუმანი რო მქონოდა მაინც, ჩავიცვამდი რიგიანად, რავებდი ოთახს და მაშინ რიგიანად ვიმუშაებდი.

მე გადავეცი, რომ მაზედ გაზეთში დაწერეს. გამოთხოვებისას მითხრა: შემოიარეთ, შემდეგ ყვავილებს დავხატავო.

მერე დაუმატა:

— საუკეთესო დაკვეთა მომცა ბაქოს რკინის გზის სადგურის უფროს-მა ყიფიანმა. სამი თუმანი მომცა. ხანდახან მემანქანეები და მეწვრილმანეები მიკვეთავენ. საზოგადოდ კი ჭამაზე ვმუშაობ.

ივნისის 30.

დღეს დილით მოიტანეს სურათი „სამი თავადის ქეიფი“, სურათზე ერთი დავიდარაბა ატყდა. სანდროს ნაცნობებს არ უნდოდათ მისი მოცემა. ჩარჩოზე ნიკომ სთქვა:

— თუ კედელი ნათელია, შავი ჩარჩო გაუკეთე, თუ ბნელი — ღია ფერისა, თორემ ცუდათ გამოჩნდება.

„სამი თავადის“ ხატვას ცხრა დღე მოუწია. ეს არის თავადი გულბათი და მისი ბიძაშვილი — ჭავჭავაძეები. ჯავრობდა, რომ გაუპარსავი იყო და სახის დამსგავსება ძნელდებოდა. მერე ვიღაც უცნობი შემოვიდა და შეეკითხა, რამდენად დაუხატვენ პორტრეტს. ნიკომ სამი თუმანი სთხოვა. დაახატინა. სახე ძალიან ჰგავს. ხვალ დაასრულებს ხატვას. უთხრა: „მოსკოვში“ ყველა „ბუფეტჩიკი“ იყიდის, მხოლოდ მცირე ფასი არ დაადო. თუ იქნება რამე საჭირო, მომწერეთ, გამოგიგზავნითო.

მერე წავედით სხვა დუქნებში სურათების დასათვალიერებლად. „ვარიაგში“ „თამარ მეფე“ გვაძლიეს სამ მანეთად.

სალამოთი ვიყავ ნიკოსთან. როცა მივედი, ის იჯდა დუქნის სიღრმეში სკამზე და ცეცხლზე ხელებს ითბობდა.

ჩვენს ლაპარაკში ჩაერია სანდრო და დავა აუტეხა სახისა და ირმის გამო. ამტკიცებდა, რომ საჭიროა მთვარის ჩამატება. ნიკომ განაცხადა, რომ მთვარე საჭირო არ არის და გაჯავრდა. მთხოვა ფუნჯების მიტანა.

ივნისის 31.

ნიკოსთან ვიყავი დილას და დავახატინე პორტრეტი. თითქმის მზათაა. ირემს მოუხატა ლაჟვარდი. მალე მე წაველი რედაქციაში, გასაგებად, მიიღეს თუ არა დასაბეჭდად ჩემი წერილი. მითხრა, „სახვალიოთ იქნებაო. იქიდან ისევ ნიკოსთან წავედი. მხატვარმა მიაგმო თავისი ცხოვრება, სამსახური, ვაჭრობა, გაღარიბება. 1904 წელს მან თურმე დაიქორავა ოთახი. ეხლა ცხრა წელიწადია აღარც ისა აქვს. მხატვრობით ცხოვრობს. „აი, წინათ მდიდარი ვიყავი, ეხლა კი ტანისამოსიც არ მაცვია.“

კახეთში თურმე მამული აქვს, მაგრამ ცხოვრებით იქ არ ცხოვრობს, რადგან მიწის მეურნე არ არის.

როცა გამოვდიოდი, ვილაცეები მოვიდნენ და სურათის გარჩევას მოჰყვნენ. ნიკომ მითხრა: ყურს ნუ უგდებთ, ესენი ბრიყვები არიან, არაფერი ესმითო.

1-ლი თებერვალი.

დილას ნიკოსთან ვიყავ. სურათი დამთავრებულია. გულბათის სურათში სანდროს უნდა ორი მანეთი გადაუხადო, რომელიც თითქოს ამბანაგების დასამშვიდებლად დახარჯა. ნიკომ სიტყვა გამიკრა თავისი თხოვნის შესახებ (დაკვეთა მოსკოვში).

სალამოთი ვიყავ ჟურნალისტ-მხატვარ ტ-სთან ერთად. ნიკოს სურათები დავათვალიერეთ. მხატვარმა სთქვა: სპარსულ მხატვრებს მაგონებს, მაგრამ უფრო ტლანქია, არავითარი ფერი არა აქვს, საერთოდ არაფერი საყურადღებო არ არისო.

2 თებერვალი.

წამოვიღე პორტრეტი და ირმის სურათი. ნიკომ პროტესტი გამოაცხადა: „ირემში“ ნურაფერს ნუ მომცემთ, მეყოფა, საკმაოაო. თუ მოსკოვში დაკვეთას მიშოვნით, მომწერეთო.

ჩემმა სიტყვებმა, რომ მისი სურათები მოსკოვში გამოფენაზე იქნება, დააიმედიანეს და გაახარეს. ვემშვიდობები ყველას, მივდივარ სადგურზე. მატარებელი დაიძრა. იქ, კი დიდი ქალაქის სიღრმეში, ჩაფერფლილ ცეცხლთან ზის ადამიანი, სევდიანი გამოხედვით, მარტო, დიდი მხატვარი, რომელმაც ჩემზედ ღრმა შთაბეჭდილება დასტოვა.

„ეხლა, ნიკოს გაცნობის შემდეგ, მე ვიცი, რა არის ცხოვრება...“

სამუოგლო სოფელში

2 აგვისტო, 1930 წ.

„ივერიის“ ძველ, ქიზიყელ კორესპოდენტს ეგნატე მენტეშაშვილს ვსთხოვე, ქიზიყში რამე ცნობები შემიკრიფე-მეთქი ფიროსმანის შესახებ. დღეს მისგან მომივიდა წერილი ქიზიყიდან.

მირზაანი მოზრდილი, ათას კომლამდე, კოხტა, თვალის წარმტაცი მდებარეობის სოფელია. გაშენებულია ცივ-გომბორის მთის მალლობზე. მირზაანსა და ქიზიყის სულ ბოლო სოფელ ოზაან-ცლუკანს ჰყოფს უზუნდარის (თათრული სიტყვაა, ხიშნავს გრძელს) ხევი, რომლის იქით იწყება შირაქის მინდვრები.

სოფელი მირზაანი მთლად ბალ-ვენახებშია ჩამჯდარი. მირზაანის ჰავა განთქმულია ქიზიყში. ერთ-ერთ ჯანმრთელ სოფლად ითვლება. ხოლო როგორც დროს 1892 წელს აქ ამ სენით არც ერთი მეკომური არ გამხდარა ავად, არც სასმელი წყლის ნაკლებობას განიცდის მირზაანი — წყაროები საკმარისია, მოსავალიც უხვი, ბარაქიანი იცის. მირზაანელებს სახნავ-სათესი მიწები შირაქის მინდორში აქვთ. გარდა ხვნა-თესვისა,

საქართველოს
საქართველოს
საქართველოს

აქაური მცხოვრებნი მესაქონლეობასა და მევენახეობას მისდევენ, თოდ შეძლებული სოფელია.

ამ სოფელში დაბადებულა ნიკო. მისი მამა ღარიბი გლეხი ყოფილა. წერა-კითხვა ამავე სოფლის პირველდაწყებით სასწავლებელში უსწავლია. ნიკოს პატარაობაშივე გადასცვლია მამა. დედა შულავერში გათხოვილა. ნიკოც თან გაჰყოლია დედას შულავერში. იქ ნიკოს სომხური კარგად, ზედმიწევნით შეუსწავლია. ნიკოს მირზაანში დაუტოვებია და ფეფე, რომელსაც ნიკო სიკვდილამდე არ ივიწყებდა. როდესაც ნიკოს ცოტაოდენი ქონება შეუძენია, თავისი დის ფეფესთვის მირზაანში ქვით-ტკირის სახლი აუშენებია და იმ დროისთვის არაჩვეულებრივი სახურავით, თუნუქით გადაუხურვინებია. ნიკოს და ორი-სამი წელია, რაც გადაცვლილა. ამჟამად ცოცხლები არიან მხოლოდ ნიკოს დაცოლშვილიანებული დისწულები.

ნიკოს ტფილისში გაჩაღებული საბაყლო დუქანი ჰქონია, შუაბაზარში, მაგრამ, ამხანაგის ვერაგული ღალატის გამო, საბაყლოს უზარალნია და ნიკოს იგი მიუკეტნია. ამ გარემოებას ნიკოზე ცუდად უმოქმედნია, ამის გამო ნიკოს უზომო სმა, ქეიფი და დროს-ტარება დაუწყია, თუმცა თავის საყვარელ მხატვრობას არ ღალატობდა, ყალამს ხელიდან არ აგდებდა...

ალალი ბიძაშვილი.

28 სექტემბერი.

ევნატე დამპირდა, ფიროსმანის ნათესავს გაგაცნობო, და მართლაც, დღეს წამიყვანა ვოგზალში, სადაც ტფილისის სადგურზე საბარგო საწყობის მცველად მსახურობს ფიროსმანის მკვიდრი ბიძაშვილი — მოსე ფიროსმანაშვილი, ხანში შესული, ცხოვრება-გამოვლილი, შრომაში ნატანჯი და პატიოსანი ადამიანი. თუმცა იგი ბავშვობიდანვე განშორებია სოფელს, მაგრამ ქიზიყური აქცენტი მაინც შეუნარჩუნებია. 1877 წ. დაბადებულა, ნიკაზე პატარაა, ოცდა ხუთი წელი ტფილისის სასაკლაოში მუშაობდა ყარაულად. მერე მსოფლიო ომში მონაწილეობა მიუღია. დინჯად ლაპარაკობს.

მისი სიტყვით, ნიკა ჩუმი, წყნარი ადამიანი იყო. ბევრი ლაპარაკი არა ჰყვარებია, მუდამ ფიქრებში ყოფილა გართული. ხატრიანი და შემბრალებელი ყოფილა. თავის ნაცვამ შემოხეულ ხალათსაც სხვას მისცემდაო. მოსე ძალიან იშვიათად ხვდებოდა ნიკოს, ამიტომ ბევრი ამბის გადმოცემა მას არ შეუძლიან.

მას ახსოვს ორი ამბავი: 1905 წელი, აღფრთოვანება, წითელი დროშები, ნაძალადევში ყაზახების მიერ გარეკილი მიტინგი. ნიკაც იქ იყო. სარდაფში რომ დაბრუნდა, სადაც იგი შეკედლებული იყო, მედუქნეს უფული სთხოვა მუშამბისა და საღებავის სასყიდლად. ეშხმა მოუარაო, ჟიქრობს მედუქნე. რამდენიმე საათის შემდეგ ნიკო შეუდგა მუშაობას.

მაგრამ ქეიფისა და სუფრის მაგივრად დახატა იმ დღის მიტინგი ^{ნამძალაძის} დევში: ხალხი დროშებით, „მესკამურე ქადაგა“ (ორატორი სკამზე), ეს სურათი დიდხანს ჰქონდა იმ სარდაფის პატრონს.

ერთხელ კიდევ, რევოლუციის დროს, — მოსე მაშინ ნავთლუხში სცხოვრობდა, მამუკას მოედანზე, — ნიკოს ნავთლუხის სასაფლაოდან მოსეს სახლში შეუვლია. იმ დღით ვიღაც „პარტიელი“ დაესაფლავებინათ. ნიკო ისეთი დარდიანი ყოფილა, დანა პირს არ უხსნიდაო, ამბობს მოსე, ხმა არ ამოუღია, ისე წავიდა თავჩაქინდრული და გაფითრებული, ათი წუთი ვერ დარჩა, ამხანაგებს ვერ დავშორდებო. მოსემ არ იცის, რაში იყო საქმე, ან ის „პარტიელი“ ვინ იყო.

მოსეს სიტყვითვე, ნიკოს ბოლო ხანებში ნამეტანი ნერვიულობა დასჩემებია და ხშირი სტუმარი გამხდარა ვოგზლის ახლომახლო მდებარე სარდაფებისა, სადაც პატრონების დავალებით ნიკო ხატავდა ტილოებსა და კედლებზე.

ტფილისი

6 აპრილი, 1930 წ.

მე და მხატვარი ლადო გუდიაშვილი შევდივართ ბეგოსთან. სალამოს ხუთი საათია. ბეგო თურმე დილიდანვე სვამს. სმა ხომ მისთვის სათნოებაა.

ბეგო მოკრძალებულია და თავაზიანი. მას თან ახლავს ვიღაც ჩიკრიკულა ისაკა შემწვანებული სახით, გადღვრინული ცხვირით. ისაკას უკვირს ჩვენი გარჯილობა „პატარა საქმეზედ“, და გააბა გულის გამლეველი ლაპარაკი, რომელიღაც თავის ამხანაგ მხატვარზე, რომელიც თურმე „ნიკოლას არ ჩამოუვარდებოდა“. ბეგომ ჯერ ითმინა, ბოლოს გააგდო ეს „კეთილის ცარიელი“.

ბეგომ გვიჩვენა ფიროსმანის ნაოთახარი თავისი ყოფილი დუქნის დერეფანში. ნაოთახარის სიგრძე მეტრ-ნახევარია, სიგანეც შეფარდებით, გვიკვირს, როგორ იბრუნებდა სულს აქ ფიროსმანი. მუშკოოპს შეუკეთებია ბეგოს დუქანი და რემონტს ფიროსმანის ოთახი უმსხვერპლია, გაუნგრევია ეს ადგილი, რომელიც ეხლა სანაგვეა. ბეგო დაპყურებს დანგრეულ ოთახს, თითქოს ფიროსმანის საფლავს დასცქერისო.

ერთად ვსადილობთ მე, ლადო, ბეგო და საიდანღაც გამოჩენილი ჯუღელლოვი. ბეგო თამადაა. ჯუღელლოვი მოკრძალებით ზის და ყურს უგდებს უფროს ამხანაგს.

— თქვენ ამხანაგები ხართ? — ეკითხება ლადო.

— დიახ, — უპასუხებს ჯუღელლოვი. — მეც ვაჭარი ვიყავი, ეხლა ორგვე გავლარობდით, ერთმანეთს ვანუგეშებთ: ქვრივმა ქვრივს მიუტირა, მე რე ერთმანეთს გული დაუდესო. სოვდაგარი ვიყავ, ეხლა ვშრომობ: პურს უთქვამს, მე პირს არ მოვძებნი, თუ თითონ არ მომძებნისო.

კიდევ ჩამოვაგდე ლაპარაკი ფიროსმანზე.

ბეგო ილიმება:

— ნიკალაზე სათქმელი ჯერ კიდევ ბევრია. არაფერი სჯობდა ნიკალასთან ლაპარაკს, რო იტყვიან, პირზე ტკბილი წყარო გადასდისო, ისე იყო მისი საქმე. მეტად საყვარელი იყო.

— აბა, დაჰკითხეთ ვინც გინდა მისი ნაცნობი, თუ ვინმეს ნიკალას წყენა მოაგონდეს? მაგრამ თუ ხატვაში ხელს შეუშლიდი, წაგეკიდებოდა, დაგიტევდა, გაგავდებდა, ვერ მიეკარებოდი... კაი ლექსები იცოდა, ანდაზები...

ბეგო მოღლილია... არც ჩვენ ვატანთ ძალას. ლადო ჩუმად იხატავს ბეგოს პროფილს თავის უბის წიგნში.

უსათუოდ, უსათუოდ წამოეგება ბეგო ლადოს ფუნჯზე!

2 იანვარი, 1931 წელი.

ზდანევიჩის დღიური გადმოგვცემს და სხვებმაც მიამბეს: უკანასკნელი სიმწარე ფიროსმანს ნოე ძიძიშვილმა შეასვაო, სემინარიისეული შენობის მოიჯარადრემ.

ეს ამბავი თურმე 1915 — 1916 წ. წ. მოხდა: ძიძიშვილმა დიდის სურვილით დაიბარა მხატვარი რესტორანის (დღეს „პალას“-ის) მოსახატავად. მორიგდნენ კიდევ, ერთმანეთს ხელი ჩამოართვეს, მაგრამ დაპირებულ დღეს ნოემ ცივი უარით გაისტუმრა, იძვირა და თურმე მხატვრობაც არ დაუჯერა.

ეს ამბავი თვით ძიძიშვილისაგან მინდოდა გამეგო. ამას წინათ ბედზე ქუჩაში შემხვდა ქუთაისიდან ჩამოსული (იქა სცხოვრობს). გამოვკითხე და ლაპარაკში შევანანე ფიროსმანის დაჩაგვრა. ნოემ ჯერ გაიკვირა, მერე „შუბლში იტკლიცა“ ხელი და აღშფოთდა. რადგან ქუთაისში მიეჩქარებოდა, წერილობით პასუხს შემპირდა.

3 თებერვალი, 1931 წელი.

მცირე შეგვიანებით ნოემ მაინც გამომიგზავნა თავისი რეაბლიტაცია. ვბეჭდავ ამ აღსარებას უცვლელად:

„დიდათ პატივცემულო გიორგი!

„ჩემგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო, დღემდე არა მქონდა საშუალება შემესრულებია თქვენი თხოვნა—ნიკო ფიროსმანაშვილის ნაცნობის შესახებ ცნობები მომეწოდებინა. ეხლა ვასრულებ ამას და დაშერწმუნეთ, მიუხედავად იმისა, ვინ რას იტყვის, გაძლევთ ცნობას, რომელიც სრულ ჭეშმარიტებას წარმოადგენს:

„1915 წელს, თვე არ მახსოვს, ჩემთან გიმნაზიაში, პუშკინის ქუჩაზე, ძველი სემინარიის შენობაში მოვიდნენ ნიკიტინი („Черный“), პუბლიცისტი ჩემი პირადი ნაცნობი, და მას მოყვა უცნობი ნიკო ფიროსმანაშვილი. ნიკიტინმა გამაცნო ნიკო ფიროსმანაშვილი, როგორც ნიჭიერი მხატვარი, მაგრამ ყოველ ცხოვრებას მოკლებული. გარეგნული შეხედულება

ნიკოსი ვერ იყო დამაკმაყოფილებელი. ფეხზე დაგლეჯილი ფეხსაცმელი ეცვა. ტანზე არ იყო ჩაცმული სეზონის მიხედვით. ზამთარი იყო და პალტოც არ ეცვა. ნიკო ხმას არ იღებდა. იჯდა დარცხვენილი. ეს პირველი გაგონება იყო ჩემი ნიკო ფიროსმანაშვილის არსებობის შესახებ. ბოლოს ნიკიტინმა მთხოვა, გამეწია მისთვის მატერიალური დახმარება. მე პირადად ნიკიტინს დაუჯერე და გულში გადავწყვიტე ასი მანეთის მიცემა, რომ ტანსაცმელი მაინც შეეძინა. იქვე მივეცი 25 მანეთი და ვსთხოვე მეორე დღეს შემოსულიყო: ფულს კიდევ მოგცემ თქვა, — უთხარი. დიდი მადლობა მიძღვნა და ორივე გამომეთხოვნენ სრულიად კმაყოფილნი.

მესამე დღეს მეწვია თითონ ნიკო ფიროსმანაშვილი. მივეცი მას 50 მანეთი. მას ისე გაეხარდა, დამპირდა კარგი სურათის დახატვა და ჩემთვის მოძღვნა. მე მადლობა გადავუხადე სურათისათვის წინათვე და ვსთხოვე თავი არ შეეწუხებინა. ფიროსმანაშვილი დიდის კმაყოფილებით გამომეთხოვა და წავიდა. ეტყობოდა, ასე მცირე დახმარებასაც მოკლებული იყო.

მეორე დღეს ჩემმა მოსამსახურეებმა მითხრეს, რომ თქვენი ფული იმ უცნობმა ნიკიტინთან ერთად აქვე დატოვა „ბადვალში“ და ერთი მეორეს აყენებდა, ისე მთვრალეები იყვნენო. მსახურები ნიკიტინს იცნობდნენ და არა ნიკოს. ძალიან ნეწყინა ეს ამბავი და გადავწყვიტე შემდეგ აღარ მიმეცა მათთვის ფული. ამის შემდეგ ნიკო ჩემთან აღარ მოსულა. თითქმის თვეზე მეტი გავიდა.

ერთ დღეს ის მოულოდნელად გაჩნდა ჩემთან და დაპირებული სურათიც ხელში ეჭირა. ნიკომ მომმართა: მიიღეთ დაპირებული სურათიო და გადამიშალა მაგიდაზე. სურათი იყო თეთრ ტილოზე ქალაქად გადაკრულზე შესრულებული. სიმაღლით 1,5 მეტრი და განივი 1 მეტრი. წარმოადგენდა ნაძვის ტყეს, შუაში პატარა მინდორი, იქვე იდვა დიდი ქვა ძეგლის მზგავსი, ზედ იჯდა ბერი, გძელ თეთრწვერა ლამაზი მოხუცი. მოშორებით ცხვრის ფარა, შუაში ახალგაზდა მწყემსი. სურათი იყო ზეთის საღებავებით შედგენილი.

ვარეგნულად ვერ ახდენდა კარგს შთაბეჭდილებას, მეტადრე ამ სურათებში გაურკვეველ ადამიანისათვის.

ამ სურათის მოტანის შემდეგ მე ჩავარდი უხერხულ მდგომარეობაში. დავაპირე სურათის დაბრუნება, მაგრამ უცებ ეს გადაწყვეტილება შევცვალე. სურათი დავიტოვე და მას მივეცი 125 მანეთი. ნიკოს სახეს უცებ დიდი კმაყოფილება დაეტყო. რამდენიმეჯერ გაიმეორა თავისი უღრმესი მადლობა და გამომეთხოვა. ამის შემდეგ ის ჩემთან ორ-სამჯერ ყოფილა, მაგრამ მე არ ვიყავი თბილისში და როცა დავბრუნდი ექვსი თვის შემდეგ, მე ის აღარ მინახავს. ამით გათავდა ჩემი ნიკოსთან ნაცნობობა. არავითარი თხოვნით იმას ჩემთვის არ მოუმართავს. შეიძლება მან ჩემს სახეზე წაიკითხა უკმაყოფილება, ვინაიდან ის ნასვამი მოვიდა ჩემთან. რომ ის ფეხზელი მოსულიყო, მიუხედავად ცუდი ენებისა, მას უფრო უხვად დავაჯილდოვებდი, მაგრამ ეს მცირედი შეწირულებაც წყალში გადაყრილი მიმაჩნდა.

ახლა საინტერესოა, რა ბედი ეწვია ნიკო ფიროსმანაშვილს სურათს, რა გასაკვირია, რომ მე ვერ დავაფასე ნიკოს სურათი, როცა მის სიციცხლეში არავის არ დაუფასებია.

ნიკოს მოძღვნილი სურათი მივიტანე სახლში. ჩემმა ოჯახობამ ვერ გამოიჩინა მხატვრული ნიჭი და უარი გამიცხადა, ზალაში სხვა სურათებთან სამასხაროთ მისი ჩამოკიდება. ასე მტრულად შეხვდენ სხვა ნაცნობებიც და მეგობრებიც. ეს სურათი ეგდო უყურადღებოთ კორიდორში. ბავშვებს კიდევ გაეხიათ. ეს სურათი ჩემმა ოჯახობამ მომიტანა გიმნაზიაში დასტოვა იქ. ვინ წაიღო ამის შემდეგ გიმნაზიიდან, ან სად არის ეხლა ის, არ ვიცი. მე თვითონ ვეძებ და ვნანობ რომ დავკარგე, საჭიროა, მივიღოთ ყოველივე ღონისძიება, რათა ვიპოვოთ. მე მგონია, ნიკოს ასეთი კარგი სურათი არც კი დაუხატავს. ეს სურათი იქნება მისი გალერეის დამამშვენებელი. ვეცდები მივიღო ყოველივე ღონისძიება და ეს სურათი ვიპოვო. ამით ვათავებ ნიკო ფიროსმანაშვილზე მოგონებას.

ეს არის სრული ჭეშმარიტება.

ბოდიშს ვიხდი დავვიანებისათვის ამხანაგო გიორგი, მაპატიეთ!

თქვენი პატივისმცემელი ნოე ძიძიშვილი.

ქუთაისი, 30 იანვარი, 1931 წელი.

23 მაისი

ღრმა ღელეში მიმასწავლეს: იქაურ დუქნებში ბევრი სურათი არის ფიროსმანისაო, წავედი, მაგრამ ვერავითარ სურათს ვერ მივაგენი. 1918 წ. შიმშილობას, სურათები ავჭალელ და გლდანელ გლეხებისათვის პურზე გადაუცვლიათ. დუქნების მოხატულ კედლებზე კი ცარცი წაუსვამთ.

ერთმა მედუქნემ მიგვითითა ბევრი ნახატი აქვს აქვე ახლოს მიხას აისორსაო. კითხვის-კითხვით მიველ, დაველირე. მიხა ჯერ უარზეა, მერე გვთანხმდება, თუ პატიოსან სიტყვას მივცემთ და არ ჩამოვართმევთ. მე ფულს ვპირდები, მაგრამ საქმე მქონია კურიოზთან: ულარიბეს ქობში კედელზე ჰკიდია კალენდრის შილერი და მის გვერდით მიხას ცოლისა და შვილის გაჭვარტლული ფოტო-სურათი. სიცილი წამსკდა. მიხა გაკვირვებულია, რაზე გავამასხარავე? მე საქმის გარემოებას ვუხსნი. მიხა მხრებს იჩეჩავს: რა იცის, თუ რა სურათები მინდოდა. სურათი სურათია! ყველას ფოტოგრაფი იღებს, ხელით დახატული კი მას არც უნახავს, არც გაუგონია, საიდან ექნება? შეიძლება მადლობელიც არის, რომ გადარჩა მოსალოდნელ „რეკვიზიტას“.

24 მაისი.

მეგობარმა მირჩია: საბჭოთა ქუჩაზე უსათუოდ შენახა ვინმე ზეინკალი მღებარი, ფიროსმანის ნამეგობრალი. ზედ დაატანა: მხოლოდ ისეთი დრო შეუჩრჩიე, მთვრალი არ იყოს და თან ჩამაწერინა ზეინკლის „სიფხიზლის საათები“:

დილის 11 — 12 ს.

სალამოს 7—8 ს.

მეორე დილით თერთმეტ საათისათვის წამომყვა მეგობარი, თითონ დაწინაურდა ზეინკლის მდგომარეობის დასაზვერად, მე დისტანციას ვი-ცავ. დუქანი ქუჩის პირზეა. შორიდანვე უიმედოდ მიქნევს ხელს მე-გობარი:

— მთვრალია! წინეთ ამ დროს ფხიზელი იყო, ახლა რა დაემართა?

ასეთ დროს თურმე ზეინკალს კაცი ვერ მიეკარება ათსართულიანი გინების გამო. ფხიზელი კი წყნარი და პატიოსანია.

დღეს „ნავსი დღეა“. უკან ვბრუნდები. ხვალ სალამოს 7—8 საათზე უნდა ვინახულო. მეზობლებმა ამ საათებში მიჩიეს.

25 მაისი

ზეინკალთან მივედი 7 საათზე. მაგრამ ისევ მთვრალია, მეზობლები ჰკვირობენ: ამ დროს ყოველთვის ფხიზელიაო. რაღა დღეს მოუვიდაო. თურმე ფხიზელი რა ყოფილა:

— მტრედით...

— გვრიტივით...

27 მაისი, 1930 წ.

მხატვარმა გიორგი ზაზიაშვილმა მიაჩნო:

ნიკო 1882 წელს გავიცანი, როდესაც ნიკო ჯერ ისევ ქალანთარო-ვებთან ცხოვრობდა. მაშინვე დავმეგობრდით და გადავწყვიტეთ მხატვ-რობის შესწავლა და თან სახელოსნოს გახსნა, რომ ლუკმა პური გაგვ-ჩენოდა.

თქმა იყო და შესრულება. ერთ დღეს ყოფ. ველიამინოვის ქუჩაზე გავხსენით პატარა სახელოსნო. მალე დარაბაში გამოჩნდა რამდენიმე ნა-ხატი და ერთი აბრა რომელიღაც მეთევზისა, რომელიც დიდხანს იდო ჩვენს სახელოსნოში ფულის გადუხდულობისა და პატრონის საიდუმლო გაქრობის მიზეზით.

ასე მიდიოდა დღეები. „თავნი“ უკვე შემოგველია, — საცოდაობი, „შეგირდობაში“ და „პოვრობაში“ ნაშოვნი გროშები. რაკი საქმემ ვერ გაიმარჯვა, ამხანაგობა დაიშალა და პატარა კერა გაცივდა.

შემდეგ ნიკოს გამოუჩნდა ახალი კამპანიონი გეზერნიძე. ახლა მათ-ორთ მოაწყეს სახელოსნო, მაგრამ ნახატებს ბაზარი არა ჰქონდა, ნამუ-შევარზედ მოთხოვნილება არ არსებობდა, და ერთ დღეს ნიკომ და მისმა ამხანაგმა დამშვიდებული სინდისით აუგდეს დარაბები თავიანთ სამხატვ-რო სახელოსნოს. ამნაირად, ტფილისმა თავისი სუსხი უჩვენა ახალგაზრდა გულს...

გიგო ზაზიაშვილი იგონებს:

საწყალს მუდამ განზე ეჭირა თავი. ძალიან უყვარდა საქართველოს ცხოვრება... გაყოლებული სვამდა. რამ აიძულა, არაფერს არ ამბობდა თავისს წასულზე. თუ ფული არ ჰქონდა მიკიტნები ეტყოდნენ:

- გაქვს ფული, ნიკალაი?
- არა?
- შენზე იქნება!
- ნიკო, როგორ არის შენი საქმე? ვალი გედება.
- კარგი, ერთ რამეში გამოვალ.

მეორე, მესამე დღეს ის მედუქნესთან მივიდოდა, აბა, რა გინდა დაგინატოო. იქვე დაჯდებოდა საღებავს თეფშზე მოლესავდა.

მე და ნიკო რა დავშორდით, მან ვითომც ვაჭრობას მოჰკიდა ხელი. მგლიჯ-აზარიანცის სახლის პირდაპირ ერთი მაგიდა დადგა, ზედ ერბო, რძე, კვერცხი, თაფლი დააწყო, ტილო გადაათარა და ვაჭრობა გააჩაღა. რამდენიმე წელიწადი ვაჭრობდა. მერე, მგონი, ალექსი პოპიაშვილს შეეამხანაგა. სთქვეს, იმ ალექსამ უღალატაო. ნიკომ ისევ ხატვას მოჰკიდა ხელი და სწორედ ამ დროს შეეჩვია არაყს. მიკიტნები იქვე შევაჭმევდნენ ხოლმე თავის ნამუშევარს.

— აბა ნიკალა, აბა ნიკალა! — დასძახოდნენ.

ხალისიანი კაცი იყო. არ ეზარებოდა. ერთხელ თურმე მთვრალი მიდის და ლაპარაკობს: ზაზიაშვილის აბრა შეაქეს, კარგად აქვს სუფრა დახატულიო. დაიწყო ყვირილი: ზაზიაშვილი, ზაზიაშვილი! მეც შემიძლიან დავხატო სუფრა, მარანი, ყურძნის კრეფაო.

ათასში ერთხელ მომაგონდებოდა, ვინახულებდი. სიცილი უყვარდა. ქართულ მხატვართა საზოგადოებამ რომ გაიცნო, პირველად მიჰყვა. ერთი თუმანი მისცეს — რაც გინდა დახატეო. იმანაც „ქორწილი“ დახატა და რამდენიმე დღის შემდეგ მიიტანა. გიგო გაბაშვილი, მოსე თოიძე, ლადო გუდიაშვილი გაიცნო, მაგრამ მალე იმათზე გული აიყარა.

— ერთად მოვგროვდეთო, ერთად დავსხდეთო, ერთად ვხატოთო. მაგათი არაფერი მინდაო.

— ასე მითხრეს: ერთად ვიყოთ, „ზაკონები“ ვხატოთო.

— არა, ერთად არ მინდა, თავი დამანებონ, მაგათი არა მინდა რა! ზაზიაშვილის მეუღლეც ჩაერია ქმრის საუბარში და ისიც მომიყვანა თავის მოგონებას:

— ერთხელ ნასვამი მოვიდა და გიგო იკითხა. მე უთხარი შინ არ არის მეთქი. ძალიან შეწუხდა: უხ! იძახდა.

- რა იყო, ნიკალაი, ეგეთი რა საქმე გქონდა?
- საქმე მქონდაო!

მოვიპატიე — დაიცადე, გიორგი მალე დაბრუნდება-მეთქი.

— არა, მერე მოვალო.

შეორე თუ მესამე დილას მე და მეზობელი ჩაისა ვსვამდით. დილის ათი საათი იქნებოდა. ნიკალა მოვიდა ჩვენთან ძალიან მთვრალი და გიგო (ჩემი ქმარი) იკითხა. გიგო შინ არ იყო. ნიკო წავიდა, მაგრამ ისევ მობრუნდა და მითხრა:

— ძალოჯან, მაშ გიგოსთან ორ სიტყვას დაგაბარებ. ესე უთხარი: შენ გენაცვალე, გიგოჯან, როგორც იმ ხალხს (მხატვართა წარმომადგენ-

ლებს. — გ. ლ.) ჩემი სახელი უჩვენე და გადამკიდე, ისე მომაშორეო. მაგათი არც ქება-დიდება მინდა და არცა არაფერიო. გაზეთში გამომხვეს, გამლანძღესო (ნიკო გულისხმობდა იმ კარიკატურას, რომელიც 1918 წ. დაიბეჭდა „სახალხო ფურცლის“ დამატებაში). ბევრს რამეს, დიდ სახლებს მპირდებოდნენ, მაგრამ როგორც აქამდის მიხნავ და მითესავს, ისე უნდა ვხნა და ვთესოო. თავის დღეში არც ბატონი მყოლია და არც მინდაო. გაზეთში კატად გამომხატესო!

ისეთი იყო, მკვდარი. არყის სუნი მეცა. მიდის და თან მეხვეწება:

— ძალოჯან, გიგოს შემახვეწე, ჩამამაშოროს ის ხალხი, ჩამამაშოროს! სურათი გადამიღეს, წამიყვანეს ესე მოგაწყობთო, ესეო, არაფერი მინდა მაგათიო, — ასე ათავებს თავის ნაუბარს გ. ზაზიაშვილის შეუღლე.

— ეჰ, საწყალი ნიკალა! — უმატებს ზაზიაშვილი. — ერთ ჭიქა არაყზე ყიდულობდნენ იმის ძაღლონეს... მუქთად ახატინებდნენ. ფულს არ იღებდა. ერთხელ ხმა დააგდეს, მოკვდაო. არა მეთქი, არ დავიჯერე. წავიდეთ, გავიგოთო, მითხრა მოსე თოიძემ. მართლა მომკვდარიყო *Белая горячка*-თი.

ლიმონა

ქ. გორი, 30 მაისი, 1930 წელი.

მირჩიეს, ფიროსმანის ამბები გორში განთქმულს ლიმონას ეცოდინებაო. მეც გორში წასვლა აღარ დავახანე.

ლიმონა ოცდაათი წლის წინათ ერთი დღით ასულა გორში და თუ მართალია გორული თქმულება: ლიახვს ვინც დალევს, გორიდან ფეხს ვეღარ მოიცივლისო, ეს ლიმონაზე ამხდარა.

ლიმონას თავგადასავალი მოკლედ ასეთია:

ლიმონა ქიზიყელია. ახალბიჭობაში ბიძას გამოჰყოლია თივის ურემზე ქალაქის დასახედად. ბიძას თივა გაუყიდა და კიდევ გაბრუნებულა, ლიმონა კი უკან წასვლა ვეღარ მოუხერხებია. ერთი თვის შემდეგ ის კვვე თაბახით ხილს ჰყიდდა ტფილისის ქუჩებში.

თურმე ბოლოს ნაღდი იშოვა და სალხინო სახლი გახსნა. ვაჭრობა მშვენიერი ჰქონდა და მალე ფინანსური ტუზი უნდა გამხდარიყო, მაგრამ კომერციას გული ვერ დაუდო. უფრო დამნაშავე კი მისი კეთილი გული ყოფილა. „ტკბილ სიტყვებში და სადღეგრძელოებში დუქანი გაცურდა“, როგორც თითონ ამბობს, ე. ი. დახლმა დიდი მასშტაბის პურ-მარილი ვერ აიტანა. ლიმონას დასახჩობი გაუხდა თავი.

გორში, რომელიღაც მეგობარს გაეგო და დარდების გადასაყრელათ ერთი დღით გორში გაეპატიჟნა. ლიმონას კიდევ ერჯოდა გული ქეიფე-ბისათვის. იმ დღეს არღნებზე იქეიფეს, „რჯულზე“. მეორე დღეს „ნახურევზე“ კიდევ შეაყოლეს. მესამე დილას კი ლიმონა გათენებისას ადგა ტფილისში დასაბრუნებლად, სადაც ამდენი აწეწილი საქმეები ელოდა. მატარებლამდე მან ორი წუთით ხაშზე შეიარა და... მატარებელს

გაასწრო. ლიმონა სამუდამოდ ჩარჩა გორში, თუმცა მას მერე ემილიონმა მატარებელს ჩაუქროლია ტფილისისაკენ.

ტფილისი გაგიჟებით უყვარს. მისი ჟრიაშული ეხლაც ყურში უდგას. — მთელი ქალაქი მიცნობდა, ეხლაც რომ ჩავიდე, ერთი თვე „გამარჯობას“ მოუნდებო.

მას ჰგონია, რომ ყველა მეგობარი ისევ ცოცხალი და ახალგაზრდა დაუხვდება. ლიმონა დარწმუნებულია, რომ მისი სახელი ტფილისში ეხლაც ცოცხალია.

გორში ჩარჩენილმა ლიმონამ პატარა დუქანი გახსნა. მაგრამ ვერც იქ მოიშალა ხასიათი. მერე კუროპატკინით ცხინვალისკენ დაიხია. მაგრამ ერთი წლის შემდეგ ცხინვალიდან უკვე ფეხით დაბრუნდა და ისიც გაიგო, რა ძალა ჰქონია შიმშილს. თავი მაინც არ გაიწირა. გარჯას ეცადა. მისი სიტყვით, ნისია ოვინო ორჯერ ათრობს.

ბოლოს გზა მაინც გაიკაფა. სირაჯების წესია, როცა ღვინის სასყიდლად მიდიან, ძაფი და სადგისი თან უნდა გაიყოლონ. ეგების რუმბი დაიხეს უხვედრ ალაგას, მაშინ ხარაზი სად იშოვონ? ეს უცაბედი ხელობა ლიმონასთვის საბოლოო გამოდგა. გაჭირებულმა სადგისს ძაფი გაუყარა და რუმბების მაგიერ ჯლანების დაკერება დაიწყო. ხელის გაშვერას ეს არჩია. შემოსავალი დღეში რამდენიმე აბაზი უდგება.

ლიმონა ძველი ყარაჩოღელის შემონახული ტიპია. ტფილისში აინგრა მათი ბუდე, პერიფერიებში უფრო გვიან კვდებიან იშვიათი ეკზემპლარები. იქ ჰავა უფრო მყუდროა. ლიმონა — ეს ცოცხალი ანაქრონიზმი — სცოცხლობს.

ლიმონას ყარაჩოღელთა აპოლოგეტი უნდა ელაპარაკებოდეს ამ წუთში და არა მე. მას შეუძლიან დასტკბეს უკანასკნელი მოგიკანის მზერით. მას აღტაცებაში მოიყვანს ამ ჟარგონის ფიქსაცია ჩემს დღიურში: — ორი სახელმწიფო გამოვიცვალე, მაინც ის ლიმონა ვარ, ჩემი დოინჯით.

ლიმონას პატარა დუქანი ხიდის ყურზე კლუბია. იქ იკრიბება გორელ ძველ „მოქალაქეთა“ საზოგადოება. დილის ბაზრიდან დაბრუნებული ძველი გორელი მოქალაქე კალათით ხელში შეუვლის ლიმონას, რომ დილის არაყს ლიმონას ფრთოვანი სიტყვაც დააყოლოს.

როცა გორი დასაღამურდება, ლიმონას მოწყენილი მოხუცი მეგობრები მოსძებნიან და მოაყოლებინებენ ძველებურ ანეგდოტებს. და თუმცა მრავალჯერ გაუგონიათ, მაინც იცინიან და იწურავენ გულის ნაღველს.

ხშირათ ლიმონას სადილად ჰპატიჟობენ. ერთი სიტყვით, უყვართ. თვით გორიდან გადაყვანილი ზოგი მისი პატივისმცემელი მოსამსახურე არ ივიწყებს ლიმონას და შორიდან უგზავნის მოკითხვას თუ საჩუქარს. აი დღესაც, როცა მე გორში ვარ, რომელიღაც რაიონის მილიციის უფროსმა, წინათ აქ ნამსახურმა, შმერლინგის „ტფილისური ტიპები“ გამო-

უგზავნა. ლიმონა სახარაზოს კედლებზე აკრავს ფერად ღია სურათებს და ყველასთან აქებს საჩუქრის გამომგზავნელს.

— იცით, რა ყმაწვილია? ცაში აქვს გონება ასული!

ლიმონამ იცის, რომ „ვირის კუდივით მოკლეა წუთისოფელი“, და ყოველდღე სვამს. მას იმდენი ღვინო სჭირდება, რაც ერთ შეძლებულ ოჯახს წყალიო, ამბობენ გორელები. ის ეხლაც ჩემს სუფრაზე ილოცება ატენურით:

— პურმარილო, შენი დასწავლა გვმართებს უპირველესად, სავსე ქვევრის მადლმა! პურმარილო არ დაძველდე, უშენოდ სიცოცხლე ჩალაა!

— მარილო, შენი კვნიწი ასი თუმანი უნდა ღირდეს; უშენოდ ხომ ვერ დავენახებით ერთმანეთს?

— გაუმარჯოს სვინდისს, პატიოსნებას, ადამიანობას! მართალი ძუძუთი ნაწოვო, შენ გაიხარე! ვენაცვალე ტკბილ ენას, ჩვენთვის რომ უმუშავნია!

ასეთია ლიმონას მონოლოგი...

ეს უკანასკნელი სიტყვები ფიროსმანის მისამართით არის ნათქვამი, ლიმონას ახლო მეგობარზე. მას შეტად უხარია „ჟივაპეა ნიკალას“ მოგონება, როგორც სახსოვარი თავისი ბედნიერი სიჭაბუკისა, და მოჰყვამს:

— ნიკალა ჯადოქარი მხატვარი იყო. როცა არავინ ჰყავდა დასახატი, ასანთის ყუთებზე ლომებს ჰხატავდა („ლომი ირანისა“). მთელი ბაზრის საყვარელი იყო. დაჰხატავდა სურათს და დუქან-დუქან ჩამოატარებდა. სიარული დიდხანს არ სჭირდებოდა, რომელიმე დუქანი შეიპატიჟებდა. ყველა სუფრა მისთვის მზად იყო. სურათში ფულს არ გვართმევდა. პურმარილში აქვითებდა. ხან თითონ ჩვენ ვეხატინებოდით. ერთხელ მეც დამხატა ჩემი ამფსონებით. კვირა დღე იყო. ქუჩაში მიმავალი ნიკალა შემოვაბრუნეთ. სუფრას სანოვაგე და „მაზა“ მიუმატეთ. სამი დაწინწკლული ხელადა წინ დავიდგით, გარს მწვანელი შემოუყარეთ. დუქანში ბნელოდა, ამიტომ ნიკო კარებთან იდგა და კარის სინათლეზე გვხატავდა. იკლიკანტური სურათი გამოიდა.

ლიმონას უკვირს, რომ უსწავლელ ნიკალას ასეთი ხატვა შეეძლო. მასაც სწამს ძველი პროეტის სიბრძნე:

„ხელოვანი იმას ჰქვიან,
უნახავად შექმნა რამე!“

— რა მხატვარი იყო! ახა, ღმერთო ჩემო! — დაუმატა ლიმონამ. ლიმონამ ერთხელ „ვირის ხიდზე“ წაიყვანა ნიკალა, ორთაჭალაში, მესამე დღეს კი ლიმონამ სურათი მიიღო საჩუქრად. ქეიფი ისე იყო დახატული, რომ გაჰკვირდა.

ლიმონას სიტყვით, ფიროსმანს ერთი მეგობარი ჰყოლია, დროული კაცი, „თარია“. თითონაც კარგად უკრავდა თარს და საქეიფოდ რომ წავიდოდა, იქაც მეთარეებს დაუძახებდა. აქედან დაერქვა — „თარია“. ქეიფში ჰხევიდა ოცდახუთმანეთიანებს, ხოლო წითელ თუმნიანებს მტკვარში

თევზებს უყრიდა, ერთხელ თურმე თარია მოკვდა და მესამე დღეს ისევ გაცოცხლდა — საღათას ძილის წყალობით. ალაპი ლხინად გადაექციათ. თარია თარიანობდა და მეზობლებს საიქიოს ამბებს უყვებოდა.

თარიას თურმე დიდი ზეგავლენა ჰქონია ფიროსმანაშვილზე. ხნით ბევრად უფროსი ყოფილა. მუდამ ჰკვებავდა ნიკოს ძველი ამბებით: ლეკიანობაზე, შამილზე, ბატონყმობაზე და სხვ. ნიკოსაც უყვარდა „ძველი ისტორიები“ და თავადაც ტკბილი საუბარი იცოდა. ძველს ამბებში უთქვამს: თურმე ნიკალას პაპა თუ პაპის პაპა ლეკებს ტყვედ წაუყვანიათ, მაგრამ ალაზნის ბოლოზე მდევარს დაუგდებინებია. ფიროსმანი ცნობილი იყო აგრეთვე როგორც ტკბილი ზღაპრების მთქმელი.

თარია და ნიკო „არსენას წიგნს“ თურმე ეწყობოდნენ და ხშირად კითხულობდნენ, თარიას მამა, ბეკამელი მეტივე, არსენას მეგობარი ყოფილა და თარიას შთაგონებით ნიკოს არსენა დაუხატია (სურათი შემდეგ „პოდოშვა“ ყასაბს ეკიდა დუქანში). ლიმონას სიტყვით, ფიროსმანი „პაჭუა ვასო მხატვარმა“ გამოიყვანა ხალხში. ვასო მთელ საქართველოში განთქმული იყო გინებით და ლოთობით. ლიმონას კარგად ახსოვს, როცა მოხუცებულ ვასოს ნიკალა დუქან-დუქან დაჰყავდა და ყველას ეუბნებოდა, შეუკვეთეთ სურათები, კარგი მხატვარიაო.

ლიმონა ბევრს მიაძობს ფიროსმანაშვილის ცხოვრებიდან ცნობილსა და ჩვეულ ამბებს, ე. ი. ლოთობისა და სიღარიბის ეპიზოდებს და ბოლოს ასეთ აზრს გამოსთქვამს:

— თქვენ ნასწავლი ხალხი თურმე მეტად სწუხართ, რომ ნიკალა ცოცხალი აღარ არის. ჩემი ანგარიშით კი მადლი მოუვიდა, — და ლიმონა ვრცლად ასაბუთებს: — ჩვენებური მეგობრებიც გავნიავდით. ასეთ დროს ან სამუშაოს ვინ მისცემდა, ან სად უნდა ესახლკარნა?

მე ვუპასუხებ:

— ახლა რომ ფიროსმანი ცოცხალი ყოფილიყო, მთავრობა უზრუნველყოფდა ჯამაგირით, ტანისამოსით, ბინით და სამუშაოთი. სამწუხაროა სწორედ ის, რომ ამ დრომდის ვერ მოაღწია.

ლიმონას ჯერ უკვირს: ნუ თუ ნიკალა ასეთი დიდი მხატვარი იყო, რომ მთავრობის ყურადღება შეეჩერებინა? მაგრამ თუნდაც დაიჯეროს, ისევ თავის აზრზეა:

— ღვინის სმას ვერ მოიშლიდა, ბინას ვერ დაიდებდა და მთავრობასთან შერცხვებოდა...

დილას როცა მატარებელზე მივდიოდი, ლიმონა გორის ხიდის ყურში მიცდიდა, ხაშზე დამებატიჟა. მაგრამ ლიმონასავით სამუდამო ჩარჩენისა შემეშინდა.

გორში შევიძინე ფიროსმანის ნახატი „ორთაქალის ტურფა“ და გადავეცი ეროვნულ გალერეიას.

(გაგრძელება იქნება)